Motion

1978/79: 2454

av Erik Hovhammar m. fl.
med anledning av propositionen 1978/79:134 om behandlingen av gällande särställningar för vissa företag och myndigheter vid leveranser till staten, m. m.

Under trepartiregeringens tid inleddes ett arbete i syfte att bryta upp ett antal statliga monopol vad gäller leveranser till verk och myndigheter. Den s. k. monopolutredningen under ledning av professor Gustav Lindencrona tillsattes och utarbetade förslag om att ett antal statliga företag skulle fråntas sin särställning vad gäller leveranser till statliga myndigheter. Från moderat håll hälsar vi med tillfredsställelse att regeringen nu fullföljer trepartiregeringens intentioner på denna punkt i och med att man aviserar att gällande särställningar kommer att avskaffas för AB Allmänna Förlaget, Svenska Utbildningsförlaget Liber AB, Swede Air AB, SJ Resebyråer, Statskonsult AB, Allmänna Bevakningsaktiebolaget och televerkets larmdivision. Vi delar de argument som i propositionen framförs till förmån för ett avskaffande av dessa företags särställningar och kan således tillstyrka de i propositionen framförda förslagen.

Sedan detta konstaterats finns det emellertid anledning framhålla att propositionen endast berör en del av de företag som i dag innehar särställning eller direkt monopol vad gäller leveranser av varor och tjänster till det allmänna. Ej heller behandlas sådana företag vid sidan om de affärsdrivande verken som givits eller fått förutsättningar att skaffa sig totalt monopol för sin verksamhet.

Regeringen redovisar i sin proposition ett antal argument vilka talar emot en särställning för berörda företag. Bland dessa argument bör särskilt framhållas den grundläggande principen i upphandlingskungörelsen att den statliga upphandlingen skall bedrivas på ett affärsmässigt och objektivt sätt. Befintliga konkurrensmöjligheter skall utnyttjas, och anbud skall begäras från så många leverantörer att tillfredsställande konkurrens uppnås. Monopolställningen innebär vidare minskade incitament till rationalisering och produktutveckling, något som bl. a. framhållits av NO. Regeringen hänvisar också till att monopolutredningen konstaterat att särställningen lett till fördyringar och förseningar för de myndigheter som tvingats anlita särställningsföretagen, vilket i sin tur ytterst drabbar skattebetalarna.

Vi vill understryka att dessa argument är lika relevanta för de företag som inte berörs av nu föreliggande förslag att upphäva monopolförhållanden. Det är därför väsentligt att arbetet med att se över och begränsa statliga monopol och särställningar icke anses avslutat i och med att riksdagen tar ställning till regeringens nu lagda förslag. Detta är desto mer väsentligt som det under

senare tid förefinns exempel på en utveckling som går stick i stäv med de uttalanden som görs i propositionen.

Riksdagen behandlade den 15 mars i år arbetsmarknadsutskottets betänkande 1978/79:20 med anledning av regeringens proposition 1978/79:73 angående åtgärder för arbetshandikappade m. m. I det sammanhanget biföll riksdagen efter votering regeringens förslag att de arbetspsykologiska konsultinsatser som i dag bedrivs av fristående företag med ca 300 anställda skall inordnas i de nya arbetsmarknadsinstituten (AMI). Genom detta beslut ges arbetsmarknadsverket i realiteten ett monopol på konsultinsatser av detta slag. Beslutet fattades trots att arbetsmarknadsverket självt i samband med remissbehandlingen av den s. k. YR-utredningen redovisat att man haft goda erfarenheter av samarbetet med de enskilda företagen på detta område och att därför verksamheten även i fortsättningen borde bedrivas på oförändrat sätt.

Det är vår uppfattning att detta beslut är onödigt, att det strider mot de principer som framförs av regeringen i föreliggande proposition samt att det med all sannolikhet kommer att leda till ökad byråkrati och fördyringar i verksamheten. Det kommer därtill att försvåra den utveckling av de arbetspsykologiska insatserna som i dag i växande utsträckning sker i enskilda företag vid sidan om det allmännas arbetsvårdande insatser. Vi anser således beslutet vara såväl inkonsekvent som olämpligt och förordar att det icke genomförs.

I regeringens proposition 1977/78:114 angående ett centralt organ för informationsförsörjning behandlades bl. a. frågan om mikrofilmning av svensk dagspress. Riksdagen beslöt i strid med regeringens förslag att sådan mikrofilmning i framtiden icke skall bli föremål för sedvanligt anbudsförfarande utan att kungliga biblioteket skall åläggas att upphandla ifrågavarande tjänster från arbetsvårdsverkstaden i Kalmar. I och med detta beslut etableras ett faktiskt monopol vad gäller mikrofilmning av svensk dagspress, vilket enligt av KB gjorda beräkningar innebären fördyring med åtminstone en halv miljon kronor per år. Beslutet innebär också att ett välrenommerat Stockholmsföretag, som specialiserat sig på uppgifter av denna typ, förlorar den grundläggande basen för sin verksamhet och med all sannolikhet kommer att läggas ned som en följd av detta. Samtliga anställda har redan varslats om uppsägning till den 1 juni 1979.

Detta ställningstagande står i uppenbar strid med upphandlingskungörelsens principer och innebär att ett offentligt företag ges ett faktiskt totalt monopol på ifrågavarande verksamhet. I motionen 1978/79:1917, väckt under allmänna motionsperioden av Joakim Ollén m. fl., yrkas att riksdagen omprövar sitt beslut och ger regeringen till känna att beslut om placering av mikrofilmning av svensk dagspress bör föregås av sedvanligt prövningsförfarande och ej vara bundet till arbetsvårdsmyndigheten i Kalmar. Vi delar denna ståndpunkt och förordar att riksdagen, med hänvisning till vad som framförs i föreliggande proposition angående gällande särställningar för vissa företag och myndigheter, gör ett uttalande av den innebörd som angetts i

motionen.

Angivna motioner är nu föremål för behandling i utbildningsutskottet med anledning av regeringens proposition 1978/79:122 angående vissa åtgärder på informationsområdet.

AB Statens Anläggningsprovning (SA) är sedan den 1 januari 1975 riksprovplats för tryckkärl, cisterner och lyftanordningar. SA svarar enligt riksprovplatslagen ensamt för den officiella provningen av dessa produkter.

Vid behandlingen av frågan om riksprovplats har man i lagstiftningsarbetet konsekvent hävdat att verksamhet utöver officiell provning och kontroll endast bör tillåtas om riksprovplatsens opartiskhet och oberoende inte kan sättas i fråga. I propositionen 1974:162 anför sålunda departementschefen: "Verksamhet utöver officiell provning och kontroll vid riksprovplats bör enligt min uppfattning tillåtas endast om det är uppenbart att riksprovplatsens opartiskhet och oberoende därmed inte sätts i fråga. Det bör exempelvis inte få förekomma att riksprovplatsen åtar sig sådana uppdrag som gör att man påtar sig ett ansvar för egenskaperna hos en produkt som är underkastad krav på officiell provning. På riksprovplatsen kan det komma att ställas stora krav på insikter och omdöme så fort man går utanför det område för vilken man har riksprovplatsansvar."

Det kan nu konstateras att SA icke i sin verksamhet till fullo följt denna princip och därtill inte gjort åtskillnad mellan vad som skall anses vara officiell provning och s. k. egenkontroll. SA har vidare i sin marknadsföring agerat på ett sådant sätt att man sökt skaffa sig vad som i praktiken kan bli ett generellt monopol på all form av provning av ifrågavarande anläggningar. Detta förhållande har genom bl. a. Stockholms handelskammare uppmärksammats av näringslivet och föranlett uttalanden från såväl KO som NO. Det är enligt vår mening uppenbart att den särställning SA givits vad gäller officiell provning av vissa anläggningar utnyttjats till att därutöver söka uppnå en faktisk monopolställning vad beträffas all provning och därmed utestänga konkurrerande enskilda företag och institutioner från marknaden. Förutom den oklarhet hos berörda företag om vilka skyldigheter i provningshänseende företagen har att uppfylla som SA:s agerande skapat finns det anledning att starkt befara att utvecklingen lett till administrativa problem och kostnadsfördyringar för berörda företag. De fristående provningsföretagen fyller en viktig funktion på marknaden genom den service vad gäller egenkontroll av anläggningar de ger till andra företag som i sin verksamhet nyttjar sådana anläggningar. SA:s sätt att utnyttja sin särställning enligt riksprovplatslagen vad gäller officiella provningar hotar att helt snedvrida konkurrensen på området med uppenbara negativa konsekvenser som följd. Det är därför väsentligt att den av departementschefen angivna principen vid riksprovplatslagens tillkomst angående åtskillnaden mellan officiell provning och egenkontroll upprätthålls. Det effektivaste sättet att åvägabringa detta synes enligt vår mening vara att ålägga SA att upphöra med egenkontrollverksamheten genom att i riksprovplatslagen införa en bestäm-

melse av innebörden att riksprovplats ej får utföra egenkontroll av objekt som skall undergå officiell provning.

Vi vill i detta sammanhang peka på den verksamhet som bedrivs av statens provningsanstalt vad avser termografering – värmefotografering – av byggnader. Statens provningsanstalt (SP) är auktoriserande organ för företag som är sysselsatta med bl. a. termografering. SP har vidare skyldighet att kontrollera den verksamhet som härvid utövas av de enskilda företagen. Samtidigt bedriver emellertid SP egen verksamhet på detta område.

I vissa fall har anbud på termografering lagts på en sådan nivå att det kan ifrågasättas om SP varit berett att acceptera en förlust för att erhålla ett uppdrag. Att konkurrera på ett sådant sätt gentemot företag över vilka man har att utöva tillsyn kan självfallet ej anses lämpligt. Under alla förhållanden måste det anses oacceptabelt att en institution som utsetts att auktorisera företag på ett visst område bedriver verksamhet på samma område.

Reglerna för yrkesmässig automobiltrafik upplevs av många enskilda företagare i branschen som att staten har medverkat till en särställning för SJ och GDG. De nya bestämmelserna, som införts efter riksdagens beslut med anledning av regeringens proposition 1976/77:70, innebär att särskilda turisttrafiktillstånd erfordras för turistresor. Tillstånd erfordras även för resor av rent tillfällig art.

I de fall nämnda företag icke ges tillstånd att fortsätta sin verksamhet – som i många fall har omvittnats ske utan anmärkningar – blir konsekvensen av detta en ökad monopolställning för SJ och GDG. Enligt vår mening borde riskerna för en ny monopolställning, dvs. statligt monopol på turisttrafiktillstånd, undanröjas. Vi motsätter oss ett förfarande som innebär att innehavare av beställningstrafiktillstånd dessutom skall tvingas vara skyldiga att anskaffa särskilda turisttrafiktillstånd. Den privata busstrafiken, som hittills i stort sett bedrivits utan anmärkningar, borde få förutsättningar att kunna fortleva som självständiga företag. Under trepartiregeringens tid uttalade dåvarande kommunikationsministern att de trafikföretag som svarat för sådana resor under en längre tid borde få fortsätta med sin verksamhet oavsett de nya bestämmelserna.

Ett halvstatligt företag har i realiteten – om än inte formellt – fått monopol på de statliga bohagstransporterna (flyttningar som staten betalar). Sedan flera år tillbaka har byggnadsstyrelsen ett avropsavtal med Förenade Möbeltransportörer (FMT) om dessa flyttningar. Senast förlängdes detta avtal den 23 oktober i fjol. Strax före nämnda datum hade en privat åkerigrupp förgäves försökt få lämna anbud på dessa transporter. Byggnadsstyrelsens krav i sammanhanget, bl. a. i fråga om speciella garantibelopp, är utformade på ett sätt som snart sagt innebär att endast FMT kan uppfylla dem. I realiteten har FMT alltså fått en monopolställning. Riksrevisionsverket har bl. a. i en skrivelse till byggnadsstyrelsen kritiserat att avropsavtalet inte är tidsbegränsat. När avtalet ändå förlängdes borde i varje fall inte taxorna ha höjts. Så skedde i oktober 1978. Riksrevisionsverket hävdar att byggnadsstyrelsen inte

beaktat upphandlingskungörelsens regler.

En tung bit i FMT är Freys Express, som i sin tur ägs av Svelast. Freys Express står helt för kontor och administration åt FMT. Det är helt klart att myndigheterna uppenbart agerat till förmån för FMT.

Regeringen bör snarast förelägga riksdagen förslag till begränsningar av det offentliga monopol som synes råda beträffande nämnda bohagstransporter.

Den växande principlösheten vad gäller upphandlingsfrågor är ytterst oroande. Statliga och kommunala organ tenderar alltmer att överföra verksamhet som betalas med skattemedel från enskilda företag till offentliga organ.

Stat och kommun upphandlar varor och tjänster för mer än 100 miljarder kronor. Detta är en viktig marknad för många företag. Mot denna bakgrund borde stat och kommun i stället avveckla sådan egenregiverksamhet som inte nödvändigtvis måste omhänderhas av offentliga organ, t. ex. från kontrollsynpunkt. En sådan avveckling skulle i många fall innebära en breddad marknad för små och medelstora företag och i sig innebära ökade förutsättningar för nyföretagandet.

En viktig faktor i detta sammanhang är tillämpningen av upphandlingskungörelsen. Näringsfrihetsombudsmannen bör ges större möjligheter att övervaka dess tillämpning. För att ytterligare stimulera den fria konkurrensen och för att säkerställa att offentliga organ verkligen bemödar sig om en upphandling till lägsta pris bör upphandlingskungörelsens bestämmelser skärpas. Vi förordar därför att en sådan översyn initieras i samband med att regeringens ambitioner att begränsa de offentliga monopolen på leveranser till staten fullföljs.

Under åberopande av det anförda hemställer vi

att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om angelägenheten av att fullfölja arbetet med att i största möjliga utsträckning begränsa statliga monopol och särställningar,
2. hos regeringen anhåller om förslag till omprövning av beslutet att inordna de fristående arbetspsykologiska konsultinsatserna i de nya arbetsmarknadsinstituten,
3. uttalar att beslut om placering av mikrofilmning av svensk dagspress bör föregås av sedvanligt prövningsförfarande och ej vara bundet till arbetsvårdsmyndigheten i Kalmar,
4. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande viss verksamhet vid Statens Anläggningsprovning och statens provningsanstalt,

5. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande turisttrafiktillstånd och bohagstransporter,
6. hos regeringen anhåller om översyn av upphandlingskungörelsen i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 6 april 1979

ERIK HOVHAMMAR (m)

STEN SVENSSON (m)
SVEN-OLOV TRÄFF (m)
GUNNAR OSKARSON (m)
JOAKIM OLLÉN (m)
ALF WENNERFORS (m)
KNUT WACHTMEISTER (m)
KURT SÖDERSTRÖM (m)
PER-OLOF STRINDBERG (m)
FILIP W. FRIDOLFSSON (m)
MARGARETHA AF UGGLAS (m)